

BIBLIOGRAFIJOS IR KRITIKOS ŽURNALAS „KNYGOS“

JONAS BASIULIS

Bibliografijos reikalais vadinamojoje „nepriklausomoje“ Lietuvoje buvo susirūpinta gana vėlai. Tik maždaug 1922 m. čia imtasi konkretnių žygių — stengtasi sukurti einamąją nacionalinę bibliografiją. Be to, šias pastangas parodė ne buržuazinė vyriausybė, kuri visą savo valdymo laiką buvo abejinga kultūriniam gyvenimui, bet atskiri pažangesnieji kultūros atstovai. Kurti nacionalinę bibliografiją, vieną iš svarbių kultūrinio darbo sričių, vertė pats gyvenimas. Visų pirma iš spaudos išėdavo vis daugiau leidinių, o informacija apie juos buvo labai menka ir atsitiktinė. Kita vertus, kuriantis Kauno universitetui, organizuojant mokymo ir mokslinį darbą, būtinai reikėjo informacijos apie senesnę lietuvišką spaudą ir Lietuvą liečiančius darbus. Todėl reikėjo sutvarkyti operatyvų einamąjį spaudinių registravimą ir užpildyti nemažas spragas, kurios buvo lietuviškos spaudos bibliografavime. Mokslo ir kultūros uždaviniai vertė susirūpinti specialiąja ir lituanikos bibliografija, taip pat išėjusių spaudinių įvertinimu. Spaudos leidimo ir prekybos poreikiai skatino imtis leisti informacinę bibliografiją.

Iniciatyva leisti bibliografinį žurnalą ir sutvarkyti einamąjį spaudinių registravimą priklauso tuometiniam bibliografijos entuziastui V. Biržiškai. Mokslų akademijos Centrinės bibliotekos Rankraščių skyriuje saugomas jo raštas, rašytas švietimo ministrui žurnalo leidimo reikalu. Motyvuodamas bibliografinio žurnalo reikalingumą, V. Biržiška rašė: „Daugelio mūsų

apleistųjų kultūros darbo šakų tarpe yra viena reikalinga neatidėliojamo darbo: tai yra bibliografija. Lietuvių knygų tinkama registracija ir jų įvertinimas yra mums šiandien be galo svarbūs:

1) grynai mokslo atžvilgiu, nes kuo vėliau pradėsime lietuvių knygos registracijos darbą, tuo sunkiau bus mums tą darbą atlikti, nes mūsų knygų rinka didėja iš dienos dienos;

2) praktikos atžvilgiu, nes tik sistemai vedama bibliografija duos mūsų šviesuomenei galimybės susipažinti su mūsų knygų rinka ir priprasti pirkti ir skaityti lietuvių kalba spausdintas knygas. Iš to eina ir visa mūsų literatūros ateitis. Tuo būdu galėsime ir maž-po maž pripratinti ją naudotis lietuvių knygomis ir jomis pasitikėti;

3) galop su mūsų knygų lobiu ir knygų kultūra turime supažindinti ir platesnį mokslo pasaulį“¹.

Siems tikslams pasiekti V. Biržiška siūlė tuoj pat pradėti leisti bibliografijai ir kritikai skirtą periodinį leidinį. Minėtas raštas be datos, bet, iš visko sprendžiant, jis buvo parašytas 1921 m.

Iš išdėstytų motyvų aišku, jog sumanytas leisti žurnalas visų pirma turėjo einamosios registracinės bibliografijos ir iš dalies kritikos tikslus. V. Biržiška, kalbėdamas apie žurnalo pobūdį, nurodė, kad čia reikėtų sujungti dviejų tipų žurnalus: „iš vienos pusės rusų Vyr. spaudos valdybos prieš karą leidžiamą „Knižnaja letopis“ ir iš kitos — rusų „Knigi“ ... ar dabar ei-

¹ Lietuvos TSR Mokslų akademijos Centrinės bibliotekos Rankraščių skyrius (toliau — MA CB), f. VB—5, l. 10.

nantį „Ruskaja kniga“, ar lenkų „Przegląd bibliograficzny“, „Książka“². Šis palyginimas su rusų ir lenkų valstybinės einamosios registracinės bibliografijos leidiniais aiškiai nusako, kam skirtas būsimas žurnalas. Deja, tai įgyvendinti pilnutinai nepavyko. V. Biržiška, suprasdama, kad grynai bibliografinį žurnalą leisti bus ypač sunku ir maža kas juo domėsis Lietuvoje, sumanė jį padaryti bibliografijos ir kritikos leidiniu. Rašte švietimo ministrai būsimo žurnalo programa numatoma labai plati ir detalai motyvuota. „Laikraščio programa galėtų būti tokia:

I Vedamieji straipsniai iš bibliografijos, literatūros istorijos, knygininkystės ir arimų sričių. Dedamieji straipsniai turėtų padėti susitvarkyti mūsų knygų apyvartai.

II Trumpos (20—50 petito eil.) recenzijos svarbesnių knygų; jų tikslas padėti skaitytojui orientuotis knygų rinkoje, padėti jam parinkti iš visų literatūros ir mokslo sričių; galop visiems, kas veda knygynus, knygynėlius ir kt.

III Sistematuota ir kiek galima pilnesnė bibliografija visų bėgamųjų, t. y. nuo 1914 m., lietuviškų knygų, išleistų ne tik Lietuvoje, bet ir Rusijoje, Amerikoje ir kitur.

IV Bibliografija visų lietuviškų knygų nuo 1903 m. iki 1914 m. ir tų iš laikotarpio prie 1903 m., kurios neįėjo Baltramaičio bibliografijon.

V Smulkus turinys visų mūsų žurnalų, einančių dabar irėjusių seniaus.

VI Svarbesni mokslo ir literatūros straipsniai, tilpę mūsų laikraščiuose.

VII Bibliografija vertimų lietuvių autorių į svetimas kalbas ir lietuvių autorių veikalų svet. kalb. surašytų.

VIII Lituanica svet. kalb.: bibliografija veikalų ir straipsnių apie Lietuvą pradedant 1904 metais (ankščiau išėję, nors ir nepilnai surandami Baltramaičio bibliografijoje).

IX Bibliografija svarbesnių recenzijų apie lietuvių knygas.

X Literatūros naujienos: trumpos žinutės apie spausdinamas ir rengiamas spausdinti knygas, apie rengiamus vertimus; įžymesni faktai iš mūsų literatūros gyvenimo ir literatų darbų; naujos knygų leidimo firmos ir esamųjų veikimas; naujos knygų krautuvės ir spaustuvės; nauji laikraščiai ir kt.

XI Žinios iš mūsų ir užsienio bibliotekų gyvenimo.

XII Mūsų kultūros gyvenimo kronika.

XIII Trumpos žinios apie svarbiausias knygas liet. kal. iš visų mokslo sričių, svarbiausia apie naujai išeinamas.

XIV Skelbimai: knygų firmų, knygų krautuvių, spaustuvių ir t. t.“³

Čia pateikiama didesnė ištrauka iš minėto rašto, kuri padeda geriau atskleisti žurnalo „Knygos“ programą ir pagrindinius tikslus. Iš šio rašto, taip pat iš redakcinio straipsnio, paskelbto pirmame numeryje⁴, matyti, kad „Knygos“ turėjo tapti įvairių rūšių ir sričių bibliografijos leidiniu, bibliotekininkystės ir bibliografijos klausimų žurnalu, patenkinti knygų prekybos bei reklamos poreikius.

1922 m. pasirodė pirmasis „Knygų“ numeris. Švietimo ministerija, sutikusi leisti minėtą žurnalą, visai juo nesirūpino. Nuo žurnalo parengimo iki jo pasirodymo praėjo 7 mėnesiai. (Spaudai jis buvo parengtas 1921 m. spalio mėn., o pasirodė tik 1922 m. balandžio mėn.) Ryšium su tuo V. Biržiška Švietimo ministerijos knygų leidimo komisijai rašė: „Tokioms apstovyms esant, atsisakau toliau nešti byką moralinę atsakomybę už žurnalą kaip K. L. Komisijos akyse, taip ir prenumeratorių akyse.“⁵ Niekas nesirūpino ir išėjusio žurnalo platinimu. Nepaisant to, kad „Knygos“ turėjo tikslą informuoti apie išleidžiamą spaudą, supažindinti su knygų rinka, palengvinti skaitytojui orientuotis joje, padėti autoriams ir vertėjams užimti priderančią jiems vietą visuomenėje, nemuoti jų santykius su leidėjais, pasirodęs

² Ten pat, l. 10—11.

³ Ten pat.

⁴ Darbą pradedant.—„Knygos“, 1922, Nr. 1, p. 1—2.

⁵ MA CB, f. VB—5, l. 11.

pirmasis numeris ilgiausiai išgulėjo Švietimo ministerijos komisieriaus Šv. Kazimiero draugijos knygyno sandėliuose. Dėl to žurnalo redakcija rašė, jog, be tiesioginių Šv. Kazimiero draugijos knygyno pirkėjų, „Knygos“ buvo niekam nepasiekiamos, nes kiti stambesnių firmų knygynai „Knygų“ nei parduoti, nei platinti neėmė. Susidariusią padėtį žurnalo redakcija gana taikliai apibūdino šiais žodžiais: „Bendri kultūros reikalai knygų spekuliantams rūpi kuo mažiausia — tiek tik, kiek jie gali dar didesnę pelną duoti“⁶.

Iš kai kurių Mokslų akademijos Centrinės bibliotekos Rankraščių skyriuje išlikusių raštų matyti, kad žurnalas mainų būdu buvo platinamas ir užsienyje. Pvz., Romoje esąs Rytų Europos institutas prašė siųsti „Knygas“ mainais už jų leidinį „Europa Orientale“⁷. Vokiečių Nacionalinis bibliografinis centras „Die Deutsche Bücherei“ sutiko mainais siųsti savo leidinį „Wochentliche Verzeichnis der erschienenen und der vorbereiteten Neuigkeiten des deutschen Buchhandels“⁸. Taip pat žurnalas buvo siunčiamas į Kopenhagą⁹ ir kt. Sprendžiant iš susirašinėjimo, „Knygas“ mainų būdu buvo stengiamasi platinti ir kitose valstybėse. Tačiau ne visada tokie mainai būdavo sėkmingi. Pvz., kaip rašė K. Bizauskas iš Romos, kur jis mėgino organizuoti mainus su Italijos bibliotekinėmis įstaigomis, jam nepasisekė. „Nepaisant mano geriausių norų, bet su mainais bibliografiniais žurnalais nieko neįsėina. Mėginau šen, mėginau ten — niekas nenori mainytis: girdi, pasinaudoti negalim, kalbos nesuprantam“¹⁰.

Žurnalas „Knygos“ buvo užsibrėžęs pašalinti vieną žymią lietuvių kultūros spragą — pateikti savosios bibliografijos. Jis norėjo „padėti pavyti šiuo atžvilgiu kitas kultūros tautas, kur knygų registracija ir mokslo bibliografija yra valdžios ir visuo-

menės sistemačiai vedamos“¹¹. Be to, „Knygos“ buvo numačiusios ir kitą plačios ir reikalingos veiklos programą, bet nesulaukė jokios paramos nei iš „švietusomenės“, nei iš Švietimo ministerijos. 1922 m., remiant įžymiam lietuvių rašytojui V. Krėvei-Mickevičiui, kuris tuo metu dirbo Švietimo ministerijos knygų leidimo komisijoje, pavyko išleisti du šio žurnalo numerius (antras dvigubas). Sekančiais metais „Knygų“ leidimui visai nebuvo skirta lėšų. Ir tik 1924 m. pasisekė išleisti dar vieną (trigubą) ir paskutinį numerį. O manyta buvo žurnalą leisti reguliariai — šešis kartus per metus. Bet tuo ir baigėsi visos pastangos organizuoti einamąjį spaudinių registravimą ir leisti plačios programos bibliografinį žurnalą.

Suprantama, kad tokiomis nepalankiomis darbo ir leidimo sąlygomis žurnalas negalėjo įvykdyti savo užsibrėžtos programos. Bet pradžia buvo padaryta gana gera. Jau pirmame numeryje buvo šie skyriai: 1) straipsniai; 2) kritika; 3) bibliografija; 4) literatūros naujienos ir kronika; 5) lietuviai autoriai svetimomis kalbomis; 6) liuanika svetimomis kalbomis; 7) rusų cenzūros uždrausti lietuvių apie Lietuvą ir Lietuvoje spausdinti raštai 1905—1915 m.; 8) gudų knygos ir laikraščiai, Lietuvos nepriklausomoje dalyje išėję 1919—1921 m.; 9) iš knygų ir bibliotekų gyvenimo; 10) mūsų žurnalai. Beveik tokią pačią struktūrą turėjo ir 2/3 numeris. Čia nebuvo tik dviejų skyrių, esančių pirmame numeryje (gudų knygos, išėjusios nepriklausomoje Lietuvoje, ir rusų cenzūros uždrausti lietuviški raštai). Paskutinį trigubą 4/6 numerį redakcija parengė 1923 m. pradžioje, bet dėl visiškai abejingos Švietimo ministerijos pažiūros jis iš spaudos išėjo tik 1924 m. Todėl buvo sąmoningai išmestas skyrius „Literatūros naujienos“, nes, kaip rašė redakcija, taip retai „Knygoms“ einant, vi-

⁶ „Knygos“, 1922, Nr. 2/3, p. 136.

⁷ MA CB, f. VB—5, l. 13.

⁸ Ten pat, l. 17.

⁹ Ten pat, l. 12.

¹⁰ Ten pat, l. 38.

¹¹ Darbą pradėdant... p. 1.

šos naujienos atrodytų labai senos. Ryšium su tuo paskutiniame numeryje „Knygų“ redaktorius V. Biržiška apgailestaudamas rašė: „Kiek gyvenimas parodė, tik maža dalis visų sumanymų tą ar kitą raštą leisti tikrai įvyksta: atsiradus pirmai minčiai ką nors paruošti mūsų autoriai skuba plačiai visiems tą pranešti, nors žymiai tų sumanymų daliai nelemta niekadoms svieta matyti“¹². Prie paskutinio numerio buvo pridėta retrospektyvinė V. Biržiškos „Lietuvių bibliografijos“ pirmoji dalis, apimanti XVI—XVIII a. spaudą.

„Knygų“ skyriuje „Straipsniai“ buvo skelbiama medžiaga bibliografijos, bibliotekų gyvenimo ir knyginkystės klausimais, kuri ir šiuo metu yra įdomi, tiriant bibliotekų ir bibliografijos padėtį Lietuvoje. Iš viso trijuose numeriuose (faktiškai 6) išspausdinti 24 straipsniai. Jų tarpe V. Biržiškos „Lietuvių bibliografijos reikalu“, „Bibliotekų tinklas Lietuvoje“, „Vilniaus lietuvių knygos lenkų kalba“, „Lietuvos archyvai“, „Spaudos įstatymo pakeitimo projektas“, „Latvių ir mūsų periodinė spauda“ ir kt. Reikia prisiminti, kad V. Biržiška buvo ne tik „Knygų“ redaktorius, bet ir jų autorius. Iš minėtų 24 straipsnių 18 priklauso jo plunksnai. Kviesdamas bendradarbiauti kitus, jis pats rašė, kad dabar vienam žmogui tenka ne tik „Knygas“ redaguoti, bet ir kone visas prirašyti¹³. Paskelbti straipsniai daugiausia lietė bibliotekų bei spaudos istorijos klausimus, todėl žurnalas žymesnio įnašo į bibliografijos teorijos bei metodikos išvystymą, kaip buvo tikėtasi iš jo programos, neįnešė.

Skyriuje „Kritika“ buvo spausdinamos visų mokslo sričių knygų recenzijos, plačios anotacijos. Jos turėjo tikslą supažindinti skaitytojus su išleistomis knygomis, įvertinti jas, nes tuometiniai laikraščiai pateikdavo tik atsitiktinių žinių apie naujas knygas ir labai retai jas recenzuodavo. Recenzijos buvo skirstomos į 14 skyrių: 1) bibliografija, bibliotekos, archyvai,

2) dailioji literatūra, 3) gamtos mokslai, 4) geografija, 5) istorija, literatūros istorija, 6) įvairios knygos, 7) kalbos mokslas, 8) matematika, fizika, 9) menas, 10) pedagogika, 11) politika, 12) psichologija, 13) teisių ir ekonomijos mokslas, 14) vaikų ir jaunuomenės knygos.

Recenzių klasifikavimo schema gana primityvoka. Skyrių sekoje pasigendame logiškesnio ryšio. Bibliografijai pirmą vietą nulėmė, matyt, grynai „patriotiniai“ motyvai. Po jos eina dailioji literatūra. Aiškiai pastebimas giminingų ir savo tematika artimų skyrių išblaškymas. Pvz., trečioje vietoje pateikti gamtos mokslai, o aštuntoje — matematika ir fizika. Tarp jų įsiterpia geografija (4), istorija (5), kalbotyra (7) ir kt. Atrodo, kad šiai klasifikavimo schemai autorius neskyrė didesnio dėmesio ir recenzijas šitaip išdėstydavo grynai patogumo sumetimais. Ir tai jau geriau, negu visai neklasifikuotos recenzijos. Per trumpą „Knygų“ gyvavimo laiką buvo išspausdintos 97 recenzijos. Kai kurios iš jų gana menkos. Tai net ne recenzijos, o tik anotacijos. Šis „Kritikos“ skyrius populiarindavo visuomenėje išleistus naujus mokslinės ir grožinės literatūros leidinius.

„Knygų“ skyriuje „Literatūros naujienos ir kritika“ buvo skelbiamos trumpos žinutės apie spaudai rengiamus darbus, vertimus, kultūrinio ir literatūrinio gyvenimo kronika. Rengiamų spaudai ir verčiamų kūrinių sąrašai padėjo koordinuoti vertėjų ir spaustuvų darbą ir išvengti nereikalingo dubliavimo. Čia buvo kreipiamasi į autorius ir leidėjus, kad jie reguliariai siųstų žinias apie visus rengiamus darbus. Šis skyrius atlikdavo perspektyvinės bibliografijos funkcijas.

Skyriuje „Iš knygų ir bibliotekų gyvenimo“ buvo skelbiami trumpi informacinio pobūdžio straipsneliai apie Lietuvos ir užsienio bibliotekas, retas ir senas knygas, spaudos parodas, knygų produkciją, bibliotekininkų ir bibliografų draugijas, bib-

¹² *Biržiška V.* Nuo redakcijos.—„Knygos“, 1924, Nr. 4/6, p. 278.

¹³ Darbą pradedant... p. 1.

biotekininkų kursus bei mokyklas ir kt. Šios menkos žinutės duoda vertingos medžiagos, tiriant tuometinę bibliotekininkystės ir bibliografijos padėtį, kultūrinį gyvenimą apskritai.

Bibliografiniu požiūriu įdomiausi ir vertingiausi skyriai „Bibliografija“, „Lietuviai autoriai svetimomis kalbomis“, „Lituanika“ ir „Mūsų žurnalai“. Šie skyriai įdomūs tiek bibliografavimo metodika, tiek pateikta medžiaga.

„Knygų“ skyrius „Bibliografija“ turėjo tikslą registruoti Lietuvoje išeinančias knygas. Lietuviškos knygos, išleistos Rusijos imperijai priklausiusioje Lietuvos dalyje nuo 1907 iki 1916 m., buvo registruojamos žurnale „Knižnaja lietopis“. Pradėjus pirmajam imperialistiniam karui, jos šiame žurnale buvo registruojamos ne visos. Nuo 1916 m. jos jau niekur nebuvo registruojamos. Todėl žurnalas „Knygos“ iškėlė sau uždavinį duoti kiek galint pilnesnę bibliografiją visų lietuviškų knygų, leidžiamų tuo metu ir išleistų anksčiau, pradedant 1914 m. Vadinas, vadovaudamasis grynai praktiniais sumetimais ir atsižvelgdamas į susidariusią padėtį, registruojant lietuviškas knygas, žurnalas tapo retrospektyvinės ir einamosios registracinės bibliografijos leidiniu. Kita vertus, „Knygos“ ėjo labai nereguliariai, todėl jos ir negalėjo tinkamai atlikti einamosios registracinės bibliografijos funkcijų ir norom nenorom virto retrospektyvinės bibliografijos šaltiniu. Be to, žurnalo redakcija neturėjo einamajai registracinei bibliografijai reikalingos bazės — privalomojo egzemplioriaus, — ir todėl spaudinių apskaita negalėjo būti pilna. Šią nepavydėtiną padėtį gerai suprato „Knygų“ redaktorius V. Biržiška. Jis rašė, kad prie Švietimo ministerijos turi būti įsteigtas atitinkamas bibliografijos organas iš 2—3 žmonių. Pastarieji turėtų gauti privalomąjį egzempliorių, tikrinti, ar jis pilnas, skirstyti jį tarp įstaigų ir imtis registruoti visus Lietuvoje išeinančius ir lietuviškus spaudinius. „Tik šiaip ar panašiai kaip knygų registracija

suorganizavę, turėtumėm laidą, kad spausdinamos knygos neužsimes, kad jos bus tiksliai suskirstytos ir pilnai suregistruotos, kad šioji registracija nepriklausys nuo atskirų valdininkų ūpo, kaip kad dabar yra“¹⁴.

Neatitiko pirminės apskaitos reikalavimų ir „Knygose“ vartojama bibliografinė spaudinių charakteristika. Aprašas buvo nepilnas. Dažnai būdavo praleisti tokie svarbūs knygos charakteristikai elementai, kaip tiražas, leidimo metai, leidėjas, spaustuvė, puslapių skaičius, formatas ir kt. Nors „Knygos“ ne visiškai atitiko užsibrėžtas einamosios registracinės bibliografijos funkcijas, jos savo praktinės reikšmės nepraranda ir šiuo metu, nes tai yra vienintelis, kad ir labai nepilnas, 1915—1922 m. spaudos bibliografinis šaltinis.

Visa „Bibliografijos“ skyriuje registruojama medžiaga buvo sisteminama pagal mokslo šakas. Klasifikacijos schema turėjo 19 pagrindinių skyrių. 18 jų buvo žymimi romėniškais skaitmenimis, devynioliktasis — karo leidiniai — indekso neturėjo. Štai kaip atrodė tos klasifikacijos schema:

- I. Tikyba.
- II. Filosofija. Psichologija. Logika.
- III. Pedagogika.
- IV. Visuomenės mokslai ir teisė.
- V. Istorija.
- VI. Literatūros istorija ir teorija.
- VII. Folkloras.
- VIII. Gamtos mokslai.
- IX. Geografija. Kelionių aprašymai.
- X. Matematika. Fizika.
- XI. Menas.
- XII. Dailioji literatūra:
eilės,
scenos veikalai, monologai,
apysakos.
- XIII. Kalbos dalykai.
- XIV. Medicina ir veterinarija.
- XV. Žemės ir namų ūkis.
- XVI. Vaikų knygos.
- XVII. Politika.
- XVIII. Įvairios knygos. Karo leidiniai.

¹⁴ Biržiška V. Lietuvių bibliografijos reikalu.—„Knygos“, 1922, Nr. 1, p. 6.

Dėl pagrindinių skyrių išdėstymo, žiūrint šios dienos akimis, galima padaryti priekaištų. Nors čia jau stengiamasi daugiau ar mažiau suartinti giminingus mokslus, grupuoti juos, bet, deja, ne visur tai pasiseka padaryti. Pvz., dirbtinai XVII skyrius „Politika“ atskirtas nuo IV skyriaus „Visuomenės mokslai ir teisė“. Šie mokslai iš tikrųjų yra artimi, ir reikėtų juos pateikti greta. Schemoje „Politika“ (17) eina po „Vaikų knygų“ skyriaus (16). Veterinarija sujungta su medicina (14) ir tuo pačiu be jokio pagrindo atskirta nuo žemės ūkio bei gyvulininkystės (15). Tarp skyrių „Literatūros istorija..“ (6) ir „Dailioji literatūra“ (12), kurie yra giminingi, įsiterpia „Gamtos mokslai“ (8), „Geografija..“ (9), „Matematika. Fizika“ (10). Tokių neuoseklumų yra daugiau. Apskritai schema primityvi, ją sudarant, nepakankamai atsižvelgta į tarp atskirų mokslų esamus ložiškus ryšius.

Atsitiktinė ir knygų klasifikavimo metodika. Ypač tai pastebima, susipažįstant su knygomis, nurodytomis skyriuose „Visuomenės mokslai ir teisė“, „Politika“ ir „Įvairios knygos“. Iš tikrųjų to paties turinio knygos vieną kartą įtraukiamos į skyrių „Visuomenės mokslai ir teisė“, kitą kartą — į „Politiką“ ar „Įvairias knygas“. Pvz., K. Markso ir F. Engelso „Komunistų partijos manifestas“, G. Plechanovo „Anarchizmas ir socializmas“ nurodyti skyriuje — „Visuomenės mokslai ir teisė“, o V. Lenino „Revoliucijos pamokos“, Rusų socialinės revoliucijos uždaviniai“, „Proletarinė revoliucija ir renegeatas Kautskis“ priskirti — „Politikai“. Taip pat daugelis literatūros apie konstitucijas įtraukta į skyrių „Politika“, o ne į specialų — „Visuomenės mokslai ir teisė“. Taigi ir knygų klasifikavimo metodika dar primityvi. Labai šiuo požiūriu yra margas skyrius „Įvairios knygos“. Čia randame sportą, techniką, ekonomiką, politinę ekonomiką, istoriją, knygų katalogus, kalendorius, mandagumo taisykles ir kt. Įsidėmėtina, kad tik nedidelė jų dalis yra bendro turinio, o daugelis parašytos atskirais klausimais — ir net

gi tokiais, kurie turi specialius skyrius klasifikacijoje. Bibliografams, besinaudojantiems „Knygomis“, šito užmiršti nereikėtų, norint išvengti klaidų, teikiant bibliografinę informaciją skaitytojams.

„Knygose“ per jų gyvavimo laiką buvo užregistruotos 2303 knygos ir 260 atsišaukimų. Turinio atžvilgiu knygos buvo taip paskirstytos:

Tikyba	179	knygos
Filosofija. Psichologija. Logika	24	„
Pedagogika	53	„
Visuomenės mokslai ir teisė	106	„
Istorija	78	„
Literatūros istorija ir teorija	33	„
Folkloras	3	„
Gamtos mokslai	62	„
Geografija. Kelionių aprašymai	38	„
Matematika. Fizika	62	„
Menas	84	„
Dailioji literatūra	326	„
Kalbos dalykai	117	„
Medicina ir veterinarija	72	„
Žemės ir namų ūkis	46	„
Vaikų knygos	81	„
Politika	272	„
Įvairios knygos	314	„
Karo leidiniai	93	„
Atsišaukimai. Skelbimai	260	„

Iš viso: 2303 knygos
ir 260 kt.

Pačiuose skyriuose kūriniai išdėstyti abėcėlės tvarka pagal autorių pavardes. o ten, kur jų nėra,— pagal antraštes. Kiekviename skyriuje nurodyta literatūra sunumeruota. Numeracija tęsiasi per visus numerius ištaisai.

Knygų aprašai, kaip jau minėta, labai trumpi ir nevienodi. Niekur nenurodomas egzempliorių skaičius, formatas, daug kur trūksta leidimo vietos, metų, paantraštinių duomenų, kiekybinės charakteristikos. Aprašo pradžioje pirmiausia nurodomas titu-

tas (kun., prof.), po to vardas arba inicialai ir tik tada pavardė. Į autorinę eilutę kartais keliamos ir vertėjų pavardės — laužtiniuose skliaustuose nurodant, kad tai vertėjas. Slapyvardžiai ir autorių pavardžių santrumpos nebuvo išaiškinami, o pateikiami tokie, kokie buvo nurodyti knygoje. Jeigu iš eilės buvo įrašomos kelios to paties autoriaus knygos, tai pavardė nebuvo kartojama, o laužtiniuose (kaip lenktiniuose) skliaustuose dedamos kabutės. Taip pat nekartojamos ir anraštės. Tokiais atvejais buvo rašomos dvigubos kabutės.

Leidybiniai duomenys buvo trumpinami. Dažniausiai pasitaiko šios santrumpos: V. — Vilnius; K. — Kaunas; T. — Tilžė; Ch. — Čikaga (Chicago); N. Y. — Niujorkas (New York); Vor. — Voronežas; Š. — Šiauliai; M. — Marijampolė; Š. M. — Švietimo ministerijos Knygų leidimo komisija; Sv. K. — Šv. Kazimiero draugija; Švyt. — Švyturys; b. v. — be spausdinimo vietos nurodymo; b. m. — be metų nurodymo. Yra ir nevienodų santrumpų. Vienur pusapiai žymimi raide p, kitur — pusl. ir t. t. Būtinų aprašinių duomenų stoka ir klasifikavimo netikslumai rodo, kad bibliografavimo metodika buvo dar neaukšto lygio. Tai dar pradinė ir primityvi lietuvių bibliografijos stadija. Nebuvo pasinaudota kitų šalių sukauptu patyrimu šioje srityje. Aprašo atžvilgiu „Knygos“ daug kuo nusileidžia žurnalui „Knižnaja letopis“. Ten jis buvo daug pilnesnis, išsamesnis, aprašomą spaudinį charakterizavo visapusiškai. Nežiūrint to, „Bibliografijos“ skyrius „Knygose“ — tai pirmieji savarankiški bibliografijos žingsniai Lietuvoje.

Nemažą dėmesį žurnalas „Knygos“ skyrė lituanikos bibliografavimui. Šiai medžiagai registruoti žurnale buvo du skyriai: „Lituanica svetimomis kalbomis“ ir „Lietuviai autoriai svetimomis kalbomis“.

Dar prieš leidžiant žurnalą „Knygos“, lituanikos bibliografija turėjo savo pradininkų ir jau tam tikras tradicijas. Didžiau-

sią darbą šioje srityje atliko žinomas lietuvių bibliografas S. Baltramaitis. Antrą jo sudarytos bibliografijos leidimas išėjo 1904 m. ir apima per 8500 lituaninės medžiagos pavadinimų¹⁵. Lituanikos skyrius „Knygose“ turėjo tiesioginį tikslą papildyti ir pratęsti S. Baltramaičio pradėtą darbą. Todėl medžiaga į šį skyrių dedama nuo 1904 m., taip pat ir ankstesnė, jeigu ji nebuvo užregistruota S. Baltramaičio leidinyje. Skyriuje „Lietuviai autoriai svetimomis kalbomis“ užregistruoti lietuvių autorių darbai, pasirodę lenkų, rusų, vokiečių, prancūzų ir kitomis kalbomis, daugiausia atskirais leidiniais, taip pat nurodytas vienas kitas straipsnis iš periodinių leidinių. Čia užregistruota 197 pavadinimų leidiniai. Medžiaga išdėstyta abėcėlės tvarka. Skyriuje „Lituanica svetimomis kalbomis“ medžiaga jau skirstoma į keletą skyrelių: I. Lietuvos geografija, statistika ir gamta. II. Lietuvos istorija ir archeologija. III. Lietuvių kalba ir literatūra. IV. Folkloras ir dailė. V. Politika. Paskutiniame numeryje yra dar vienas skyrius — VI. Masonika. Klasifikavimo schema kiek panaši į S. Baltramaičio, bet ne tokia detali. Užregistruota medžiaga pagal turinį skirstoma taip:

I. Lietuvos geografija, statistika ir gamta	144 pavadinimai
II. Lietuvos istorija ir archeologija	265 „
III. Lietuvių kalba ir literatūra	94 „
IV. Folkloras ir dailė	27 „
V. Politika	51 „
VI. Masonika	8 „
<hr/>	
Iš viso:	589 pavadinimai

Čia užregistruoti leidiniai, ištaisai skirti Lietuvai, taip pat straipsniai apie Lietuvą, parašyti įvairiausiomis kalbomis. Aprašai

¹⁵ Балтрамайтис С. Сборник библиографических материалов для географии, истории, истории права, статистики и этнографии Литвы. Изд. 2-ое. Спб., 1904. 218 с.

visiškai tokie patys, kaip ir skyriuje „Bibliografija“, tik vietomis dar mažiau išsamūs. Prie kai kurių įrašų nenurodyti jokie leidybiniai duomenys, ir todėl kartais net neįmanoma spręsti, ar tai knyga, ar straipsnis, kur ir kada jie išspausdinti. Pvz.: 22) Prof. dr. Stan. Kutrzeba. Unia Polski z Litwą; 32) Prof. dr. Władysław Semkowicz. Braterstwo szlachty polskiej z bojarstwem litewskim w unii Horodeckiej 1413 N „Litwa i Polska“. Deja, tokių bibliografinių atžvilgiu nebaigtų įrašų yra daug, ir todėl šia medžiaga gana sunku pasinaudoti. V. Biržiška, savo straipsnyje „Lietuvių bibliografijos reikalu“ rašydamas apie lituanikos registravimą, aiškiai suprato, koks sunkus ir sudėtingas šis darbas. Jis rašė: „Čia mokslo, o ne administracijos darbas, tai jį mokslo įstaiga ir turėtų atlikti“. Ir tokia įstaiga, kaip jis manė, galės būti... universitetas, kuriam teks imtis ne vien mokymo, bet visų mokslo sričių kuriamojo darbo¹⁶.

Nežiūrint praleidimų ir netikslumų, kurie vėliau gali būti pataisyti, S. Baltramaičio tradicijų tęsimas — lituaninės medžiagos registravimas „Knygose“ — yra teigiamas reiškinys ir turi išliekamąją bei informacinę reikšmę šiuo metu. Į lituanikos skyrius įtraukta medžiaga skaitytojams parodo, kas tuo metu buvo rašoma apie Lietuvą, kokie atlikti lietuvių kalbos, literatūros, tautosakos, istorijos ir kiti tyrinėjimai užsienyje, ir tuo pačiu padeda tyrinėti kultūros istoriją Lietuvoje.

Įdomus skyrius „Knygose“ — „Mūsų žurnalai“. Tai savita analizinės retrospektyvinės lietuvių bibliografijos pradžia. Iki tol jokia lietuvių bibliografija tokia apimtimi ir tokiu pavidalu periodinių leidinių straipsnių nebibliografavo. Šiame skyriuje yra pateiktas 43 skirtingo laikotarpio žurnalų svarbesnių straipsnių turinys.

Žurnalai nurodyti abėcėlės tvarka pagal pavadinimus. Vieno pavadinimo ribose laikomasi chronologinės sekos, o metuose — numerių sekos. Straipsniai nurodomi ne visi, o tik svarbesni. Visur stengiamas

si nurodyti autorių ir straipsnio pavadinimą. Straipsniai nurodyti tokia tvarka, kokia jie buvo pateikti žurnale. Nors sudarytą analizinę bibliografiją gana primityvi, tačiau ji turi informacinę reikšmę ir šiuo metu. Bet, taip formaliai pateikus medžiagą, labai sunku naudotis šia bibliografijos dalimi. Pvz., norint rasti straipsnį kokių nors konkrečiu klausimu, reikia peržiūrėti visų žurnalų turinius. O tai, be abejo, pareikalauja daug laiko ir darbo. Pagaliau gali pasirodyti, kad tokiu būdu ieškoti medžiagos yra beprasmiška. Tokia analizinė bibliografija labiau tinka, norint susidaryti vaizdą apie vieno arba kito žurnalo profilį, išsiaiškinti, kokie autoriai jame bendradarbiavo ir pan., bet labai nepatogi. esant reikalui pasirinkti medžiagą tam tikra tema arba klausimu. Šiuo metu, kai mes dar neturime lietuviškų periodinių leidinių bibliografijos, jau nekalbant apie retrospektyvinę analizinę, pastarasis „Knygų“ skyrius padeda mums nustatyti, kokie žurnalai ėjo tuo laikotarpiu, pateikia trumpas žinias apie jų redaktorius, leidėjus ir kt. Vertinant skyriaus „Mūsų žurnalai“ sudarymo metodiką, tenka pažymėti, kad ji dar nepakankamo lygio. Visų pirma pateikiamų žurnalų turinys neturi vieningos chronologinės ribos. Vienų žurnalų turinys imamas nuo 1883 m., kitų — nuo 1907 m., trečių — einamųjų metų ir t. t. Tuo tarpu beveik kiekvienas pavadinimas turi savo chronologines ribas. Todėl visai neaišku, kokių žurnalų ir kokių metų turinius galima rasti viename arba kitame „Knygų“ numeryje. Kita vertus, straipsnių bibliografavimo forma primityvi ir nepatogi praktiškiems skaitytojams bei bibliografų poreikiams. Be to, daug kur nėra žinių, kada pradėjo eiti vienas ar kitas žurnalas, kaip jis keitė savo pavadinimą, kas jį redagavo, leido, koks jo profilis, kieno tai organas ir pan. Tenka pastebėti, kad šis periodikos bibliografavimo metodas turėjo savo pasekėjų vėlesniais metais. 1938 m. į I. Kisino sudarytą „Lietuviškų knygų sistema-

¹⁶ Biržiška V. Lietuvių bibliografijos reikalu... p. 7.

tinį katalogą¹⁷ taip pat buvo įtraukta ir periodika ir pateiktas kiekvieno numerio turinys. Čia dažnai kartojosi žurnalai, esantieji „Knygose“, buvo žymiai daugiau pavadinimų, platesnės chronologinės ribos. Bibliografiniu požiūriu šis darbas aukštesnio lygio, lyginant su skyriumi „Mūsų žurnalai“ „Knygose“. Periodiniai leidiniai aprašyti pilnai, nurodyti visi spaudinį charakterizuojantys duomenys.

Žurnale „Knygos“ taip pat buvo spausdinami įvairūs bibliografiniai sąrašai. Pvz., pirmame numeryje V. Biržiškos sudaryta „Rusų cenzūros uždraustų lietuvių apie Lietuvą ir Lietuvoje spausdintų raštų 1905—1915 metų bibliografija“, A. Ružanovo „Gudų knygos ir laikraščiai Lietuvos nepriklausomoje dalyje išėję 1919—1921 m.“, „Lietuvos kariuomenės dalių laikraščiai (1919—1922)“.

Kaip žurnalo „Knygos“ atskiras priedas 1926 m. išėjo turinys, kuris apima ir keletą suvestinių pagalbinių rodyklių: 1) abėcėlinė skyriaus „Straipsniai“ rodyklė, 2) abėcėlinis sąrašas recenzuotų žurnale knygų, nurodant knygos autorių, antrašte, leidimo metus ir recenzentą, 3) sisteminės skyrių „Kritika“ ir „Bibliografija“ rodyklės, 4) abėcėlinė skyriaus „Literatūros naujienos ir kronika“ rodyklė, 5) dalykinė skyriaus „Iš knygų ir bibliotekų gyvenimo“ rodyklė, 6) abėcėlinė žurnalų, kurių turinys pateikiamas „Knygose“, rodyklė, nurodant jų chronologines ribas, ir 7) bendra autorių rodyklė.

Šios pagalbinės rodyklės sudarytos labai apgalvotai, kruopščiai ir žymiai palengvina orientuotis gana įvairiame ir mišriame

bibliografijos ir kritikos žurnalo „Knygos“ turinyje. Rodyklių įvairumas labai praplečia žurnalo informacinės galimybes ir pagreitina skaitytojų ir bibliografų darbą. Metodiniu požiūriu jos sudarytos gerai ir gali būti pagalbinių rodyklių sistemos pavyzdžiu tokio pobūdžio žurnalui.

Prie paskutinio žurnalo numerio atskira paginacija buvo pridėta „Lietuvių bibliografijos“ pirmoji dalis, apimanti XVI—XVIII a. lietuviškus spaudinius, su pagalbinėmis autorių, knygų antraščių ir spausdintųjų abėcėlinėmis rodyklėmis. Septintas „Knygų“ numeris (toku numeriu buvo pažymėtas atskiras leidinys — anksčiau išėjęs minėtas „Turinys“ su įvairiomis pagalbinėmis rodyklėmis) turėjo priedą — antrąją „Lietuvių bibliografijos“ dalį, apimančią 1800—1864 m., su autorių, knygų antraščių abėcėline rodykle bei abėcėliniu ir chronologiniu 1846—1864 m. kontrafakcijų sąrašu. Vėliau žurnalas „Knygos“ su ta pačia paantrašte „Bibliografijos ir kritikos žurnalas“ tapo grynai retrospektyvinės lietuvių bibliografijos leidiniu. Jis išeidavo nereguliariai. Paskutinysis „Knygų“ numeris išėjo 1939 m. ir apėmė lietuvių bibliografiją iki 1911 m.

Žurnalas „Knygos“ yra vertingas to meto bibliografinis šaltinis. „Knygos“ yra einamosios nacionalinės bibliografijos pradžia ir užuomazga Lietuvoje. Šiuo atžvilgiu žurnalas įdomus, tiriant spaudinių registravimo istoriją ir metodiką. Žurnalo „Knygos“ leidimo istorija parodo ir buržuazinės Lietuvos vyriausybės visišką abejingumą nacionalinės bibliografijos reikalams.

Vilniaus Valst. V. Kapsuko universitetas
Bibliotekininkystės ir mokslinės
informacijos katedra

Įteikta
1969 m. gruodžio mėn.

ЖУРНАЛ КРИТИКИ И БИБЛИОГРАФИИ «КНИГОС» («КНИГИ»)

Й. БАСЮЛИС

Резюме

Журнал «Книгос» является источником текущей учетно-регистрационной, критической

и отчасти ретроспективной библиографии. Кроме того, в нем публиковалась библиография

¹⁷ Kisinai I. Lietuviškų knygų sisteminis katalogas. K., 1938. 1159 p.

литуаники, периодических изданий, печатались статьи из области библиографии и книжного дела, хроникальные заметки из жизни библиотек и т. п. Журнал имел обширную программу и намечался издаваться 6 раз в год. Из-за пренебрежительного отношения буржуазного правительства к вопросам культуры и недостатка средств журнал свою программу полностью не воплотил в жизнь. В 1922 г. вышли два номера журнала — первый и второй — двойной (№ 2/3), в 1924 г. — третий — тройной (№ 4/6), и на этом его издание прекратилось.

В публикуемой статье, на основе архив-

ных материалов, рассматривается история возникновения журнала, его издание и распространение, содержание, методические вопросы библиографирования произведений печати.

С 1924 года журнал свой характер полностью изменил и стал только источником ретроспективной библиографии.

Журнал «Книгос» является ценным библиографическим источником того времени. Кроме того, с его изданием связано начало текущей национальной библиографии, и поэтому он представляет интерес при изучении истории и методики учетно-регистрационной библиографии в Литве.

KNYGOS * AS A JOURNAL OF CRITIQUE AND BIBLIOGRAPHY

J. BASIULIS

Summary

The journal *Knygos* was the source of the current enumerative, critical and partly retrospective bibliography. In addition, it contained the bibliography of Lituanistics and periodicals, the published articles on bibliography and booklore, chronicle notes from the library life, etc. The journal had a vast program and was expected to appear six times a year. Due to the bourgeois government's disregard of culture problems and shortage of means the planned program was not fulfilled. In 1922 two journal issues appeared: the first and the second—the double one (No 2/3); in 1924 the third—the threefold issue (No 4/6) came out and after that the publication ceased.

On the basis of archival material the paper reviews the history of the journal, its edition

and distribution, the contents, methodical problems and bibliographing of printed publications.

In 1924 the character of the journal completely changed and it became only the source of retrospective bibliography. The edition was appearing irregularly and contained the bibliography of Lithuanian books and periodicals from their origin until 1911.

The journal *Knygos* is a valuable source of bibliography of that time. Besides, its appearance gave rise to the current national bibliography. Therefore, the journal is of interest to those who study the history and technique of recording the enumerative bibliography in Lithuania. The history of the journal publication also shows the indifference of the ruling circles to the problems of national bibliography.

---

* "Books"